

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука "Аз Буки"

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско научно-теоретично и методическо списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Министерствено списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

Философия

Българско научно-методическо списание
№ година XXI, 2012 № номер 1

**Чуждозиково
обучение**

Научно-методическо списание
№ година XXXIX, 2012 № номер 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

6 11 – 17 ФЕВРУАРИ
2016 г.

Какво не знаем за валидирането на умения?

*Откъс от „Валидиране на знания
и умения, придобити в трудовия опит –
опит и тенденции“*

**Емилиана Димитрова,
Красимира Брозиг**

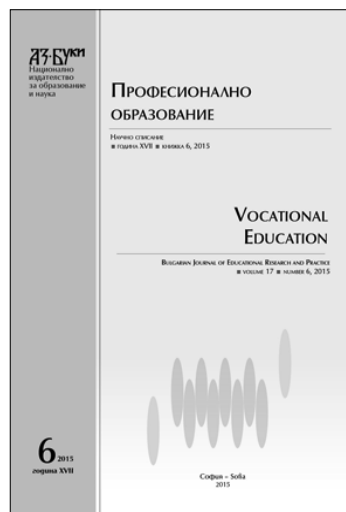
Национална агенция за професионално образование
и обучение

Все още в България притежаването на документ (диплома, свидетелство, удостоверение) за професионална квалификация не е задължително изискване за практикуването на повечето професии у нас. Изключения правят регулираните професии и някои длъжности, за назначаването на които се изисква диплома за висше образование в определено направление. Съществуват все пак браншове (строителство, туризъм), където квалификацията на заетите лица се изисква да бъде доказвана при определни обстоятелства. Има и дейности, за извършването на които се изисква документ за квалификация – например дейността на служителите в траурните агенции.

Несъмнено е обаче, че наличието на сертификат за притежаваните от лицето компетентности ще доведе до улесняване в голяма степен на трудовата мобилност – както в рамките на държавата, така и извън нея, до подобряване на процеса по подбор на персонала, постигане на по-висока степен на обективност при оценяването му и карьерното израстване.

Доскоро обучаващите институции изпитваха затруднение при отразяване наличието на предишен опит на кандидатите за обучение, независимо къде той е придобит – на работното място или като хоби

Заглавието е на редакцията

www.vocedu@azbuki.bg

Главен редактор

Доц. д-р Тоня Георгиева
E-mail: tonia@au-plovdiv.bg

Редактори

Николай Кънчев
0888 81 56 45

Йордан Ходжев
0889 81 15 65

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: vocedu@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Професионално
образование“,
кн. 6/2015:**

*ЗДРАВОСЛОВЕН НАЧИН
НА ЖИВОТ И СПОРТ
В ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ
ИНСТИТУЦИИ*

Спортните дейности като
социална платформа за при-
общаване, промяна и развитие
/ Иван Сандански

Педагогическо общуване и комуникация в обучението по физическо възпитание и спорт / *Елеонора Милева*

Проблеми и перспективи в развитието на извънучилищните занимания със спорт и физическо възпитание / *Лозан Митев*

Патронният празник на 163. ОУ „Черноризец Храбър“ – новаторство в традицията / *Велислава Шурулинова*

Скокове на батут – забавно и полезно / *Ирена Тенева, Виолета Дрянковска*

ПЪТЯТ КЪМ УСПЕХА

Успешна екипна дейност / *Нина Няголова*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Феноменът „Ученически и студентски бисери“ и ценностите на младите хора / *Надя Кантарева-Барух*

УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Валидиране на знания и умения, придобити в трудовия опит – опит и тенденции / *Емилиана Димитрова, Красимира Брозиг*

УЧИЛИЩЕ ЗА УЧИТЕЛИ

Разширяване и задълбочаване на учебното съдържание по оптика в школите по физика / *Ирена Борисова, Даниела Узунова, Ванилия Беремска*

Контент анализ и информационни карти в обучението по биология и здравно образование / *Руми Тодорова*

Мотивиране на ученици чрез разработване на индивидуални проекти / *Петя Петкова*

„Детството при социализма“ – изследователска реконструкция в работилница по история / *Анелия Ковачева, Поля Якимова*

Интерактивно обучение на ученици от V и VI клас в школа по астрономия, или как чрез игри да пътуваме към звездите / *Ванилия Беремска*

Моите корени, моето родословно дърво / *Поля Якимова*

Стандарти за култура на поведението / *Миланка Дечева*

Работата с учениците в театрално студио „Маска“ / *Галина Вълчешка*

ГОДИШНО СЪДЪРЖАНИЕ

в свободното време. В пълна сила това се отнася за лицата над 16 години, които притежават определени компетентности, нормативната уредба предвижда някакви форми на обучение, като „самостоятелна“, „заочна“, но поради недоброто синхронизиране между документите и големите липси в тях нямаше яснота как осигурените възможности могат да се прилагат в полза на хората, как да се планира обучението, как да се установи точната липса – знания или умения, как да се организира признаването им, как да го оформят в задължителните документи, които една обучаваща институция поддържа. Основен и немаловажен момент е какво следва да се изписва в документа, издаван след успешно извържани изпити – дали реално проведеното обучение, като то не е провеждано реално, или всички предмети и хорариумът по учебни предмети от учебния план. И съществуваша различна интерпретация, някои от които в нарушение на действащото законодателство. А немалко обучаващи институции са организирали обучение, без да се съобразяват и да признават притежаваните от кандидатите знания, умения и опит, което създава негативни нагласи, демотивира гражданите и е в пълен разрез с основната политика за натрупване на знания и умения през целия живот.

През последните години в образователните среди все по-често започва да се споменава гумата „валидиране“, която както на европейско, така и на национално ниво се очакваше да сложи рег в признаването на натрупания опит и възможността той да се докаже и използва. Тази тенденция е подкрепена и от сложилата се тежка икономическа криза, довела до рязкото нарастване на безработицата, особено сред младите хора, и в контекста на застаряването на населението, валидирането на адекватни знания, умения и компетентност дава още по-ценен принос за подобряване на функционирането на пазара на труда, като стимулира мобилността и повишава конкурентоспособността и икономическия растеж. Освен това този процес има ключова роля за повишаване на пригодността за заетост и за стимулиране на мобилността, увеличава мотивацията за учене през целия живот, особено при хората в социално и икономически неравностойно положение или при ниско квалифицираните.

От 2004 година стартира периодично европейско проучване на провежданите в страните членки на Европейския съюз (ЕС) политики и практики в областта на валидирането на резултатите от неформалното и самостоятелното учене. Анализът на предоставената информация относно постигнатия напредък и постижения в отделните страни, проведен през 2004, 2005, 2008, 2010 и 2012 г., позволява да се направят обобщения и изводи, част от които са отразени в Европейските насоки за валидиране на

неформалното и информалното/самостоятелното учене на Европейската комисия и CEDEFOP (2009 г.) и са основа за приетата Препоръка на Съвета от 20 декември 2012 година относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене.

Практики от европейски страни

Националните практики за валидиране на професионалните умения в изследваните страни на ЕС са твърде различни, показва анализът на практиките от ЕС, осъществен под името „Нова възможност за моето бъдеще“. Различни са както използваните инструменти за валидиране на резултатите от ученето, така и отговорните институции, прилаганата методология, степента на участие на всички заинтересовани страни и др. Развити системи за оценяване и сертифициране на професионални знания и умения, придобити извън училище, колежа или университета, могат да се намерят в практиките на Франция, Холандия, Португалия, Норвегия и др. страни. Във Франция могат да кандидатстват само лица с поне три години трудов опит по професията, за която искат да се валидират. За получаване на сертификат не е необходимо кандидатите да се явяват на изпити. Комисията оценява представените доказателства за предишен опит и умения и взема решение кои компетенции могат да бъдат валидирани. В Люксембург всяко лице може да кандидатства за валидиране на компетенции както от сферата на общото, така и от професионалното или от висшето образование. Процедурата се състои от два етапа – събиране и представяне на доказателства и оценката им. Две са причините гражданите да кандидатстват за валидиране – или с цел по-лесно да си намерят работа, или за обществено признание. Последното обяснява и интереса на пенсионирани лица за включване в процедурата.

Испанската система за признаване е отворена за граждани с поне 3 г. трудов опит по професията (или 2000 работни часа). Валидираните компетенции се записват в специален регистър (поддържа се от службата по заетостта) в досието на кандидата. Не се издават сертификати, а валидирането се ползва основно с цел продължаващо обучение. Валидират се компетенции както от сферата на висшето, така и от професионалното образование. Оценяването е на базата както на доказателства, представени от кандидата, така и от интервюта, демонстрации, изпити. Комисията по валидиране, която подготвя методическите документи за процедурата, е междуведомствена – включва представители на министерство на образованието и министерство по заетостта/труда. В комисииите по професионални направления, които осъществяват самите процедури, могат да се включват като членове само лица, притежаващи четири години опит като обучители или работещи в съответния сектор (за председателя на комисията – шест години). Финансира се валидирането на лица с професии от определени сектори (основно тези, по които има свободни работни места).

В Португалия системата за валидиране на неформално и самостоятелно придобити знания, умения и компетентности (професионални, ключови, в сферата на висшето образование) е разработена през 2005 г. по проект, финансиран от Европейския социален фонд. До момента повече от 1 млн. граждани (интересът в последните две години е спаднал) са кандидатствали за валидиране. Право за валидиране, също като в Испания и Франция, имат лица с три години трудов опит. За да получат сертификат, те трябва да издържат успешно изпити (като в България) – по теория и практика. Издават се 2 вида сертификати – за професионална квалификация и за отделни компетентности. Сертификатите са различни от тези, издавани във формалното образование – те дават същите права на притежателя си като сертификатите, получени след формално обучение, но все още се приемат резервирано от обществото. Процедурите се провеждат от центровете по валидиране „Нова възможност“, създадени към обучаващи институции – училища или центрове за обучение на възрастни.

Анализът на европейските практики в изследваните страни показва, че въпреки създадените в много държави нормативни предпоставки все още системите

за валидиране се отличават с ограничени функции основно по три причини:

- липса на доверие в тях, в свързаните с тях процеси и в резултатите от валидирането;
- слаба информираност на гражданите;
- културни и поведенчески бариери пред валидирането на неформалното и самостоятелното учене.

Нагласи към валидирането в България

Чрез „Нова възможност за моето бъдеще“ е направено проучване за потребностите и нагласите сред различни целеви групи в България относно необходимостта от въвеждане на процедура по валидиране. 90% от анкетирания биха искали да имат сертификат за умения, които са усвоили извън училище или университета, като малко над 80% са готови да се явят на изпити (изпитите по теория и практика са задължителна стъпка в процедурата по валидиране).

Освен проучване на начините за придобиване на нови умения компетентностите, за които гражданите биха искали да имат сертификат (по-често ключови умения – социални умения, работа в екип, предприемачески умения, лидерски умения, управление на проекти, чуждоезикови умения и по-рядко професионални умения), анкетиранията лица отговарят и на въпроса защо искат да имат документ за притежаваните умения.

При безработните най-голям брой лица посочват отговор „Ще се повиши конкурентоспособността им на пазара на труда“. Изследването показва, че гражданите считат че наличието на сертификат има най-голямо значение при кандидатстване за нова работа. Процедурата по валидиране, като цяло, намира подкрепа най-много сред представители на работодателите и синдикатите, по-малко сред обучаващите институции. Намират се и становища против валидирането – изказване на работещи в сферата на козметиката „онова, което е научено по някакъв страничен начин, има риск да бъде грешно научено, има риск да не е актуално, ами ако е опасно за клиентите или вместо позитивен има негативен ефект“. Съществуват и опасения, че има вероятност да се „раздават“ или „продават“ документи за професионална квалификация при липса на достатъчни механизми за контрол.

Пълния текст четете в сп. „Професионално образование“, кн. 6, 2015 г.

През XXI в. математиката е навсякъде

*Откъс от “Mathematical Skills are Required
in the Changing World”*

Desislava Georgieva

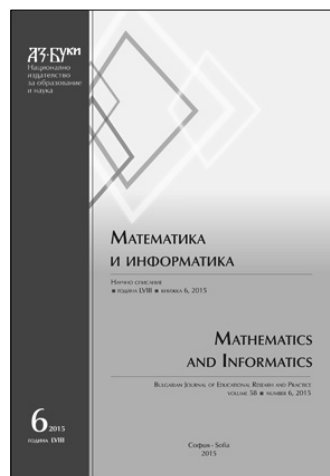
University of Ruse “Angel Kanchev”

INTRODUCTION

The globalisation of the intensively changing world and the goal to realize knowledge-based economies set new challenges for the government policies in Europe. In response, the Lisbon European Council (March 2000) decided a new European framework as a key measure that should define basic skills through lifelong learning. The framework is restated regularly during meetings of the Brussels European Council. In 2006 the European Parliament and the Council determined eight key competences for lifelong learning with long-standing importance. One of them is the mathematical competence, which is connected with basic competences in science and technology. The European Key Competence Network for school education between 2012 and 2014 focuses on identifying and analysing initiatives for the implementation of key competences in primary and secondary school education (Kearney, 2013)

It is noted in a report on mathematics education in Europe, that the PISA research accounts for a considerably lower average achievement of the students in Bulgaria, Romania and Turkey in comparison with the other members of the Eurydice network (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2011, p. 15). Thus, a natural task for the Bulgarian educators is to find ways for the improvement of the Bulgarian educational system in regard with the world's standards of student knowledge and skills. It is very important for the Bulgarian school authorities to be acquainted with the needed school skills, which should be acquired in accordance with the curriculum topics and the corresponding particular classes, determined in respecting the class working time. The

Заглавието е на редакцията

www.mathinfo.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д.п.н. Сава Гроздев

E-mail: sava.grozdev@gmail.com

Редактор

Йордан Ходжев

0889 81 15 65

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: mathinfo@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Математика и информатика“, кн. 6/2015:

ВЪПРОСИ

НА ПРЕПОДАВАНЕТО

Errors Related to Topics in Geometry, Data Representation and Analysis Made by Fifth Grade Students in the Republic of Macedonia / *Metodi Glavche, Risto Malčeski, Katerina Anevska*

Mathematical Skills are Required in the Changing World / *Desislava Georgieva*

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИ СТАТИИ

Исторически предпоставки за смятането с пръсти и обучението по математика на

ученици със специални образователни потребности / *Милен Замфирова*

One more Proof for the Distance Between the Incentre and the Orthocentre of the Triangle / *Šefket Arslanagić*

Computer Discovered Mathematics: Pedal Corner Products / *Sava Grozdev, Deko Dekov*

Едно обобщение на ортоцентричния триъгълник / *Хаим Хаимов*

Теоремата на Фонтене по отношение на описани централни конични сечения / *Сава Гроздев, Веселин Ненков*

КОНКУРСНИ ЗАДАЧИ

Конкурсни задачи на броя

Решения на конкурсните задачи от брой 1, 2015

МАТЕМАТИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПО СВЕТА

Гений с български произход / *Сава Гроздев*

ГОДИШНО СЪДЪРЖАНИЕ

compulsory part of the curriculum should be approved by the school management, while the regional inspectorates should approve the optional one.

ON THE CONCEPT OF SKILL

In the scientific literature there are diverse interpretations of the concept “skill”. Although very similar, they have some important differences.

According to the English dictionaries, a skill is “*an ability to do an activity or job well, because you have practiced it*”. Russian encyclopaedias add: “*to perform fast, exactly and conscientiously*” and “*in accordance with the received knowledge*”^{3), 4)}. Anglo-saxon authors accept the notion under consideration to be natural and do not try to explain it. On the contrary, many helpful definitions appear in Russian scientific materials:

- 1) gained means for action executions;
- 2) stage of learning new methods;
- 3) mental ability of individuals, connected with the internal ability to realize activities most successfully (Леонтьев, 1980);
- 4) exteriorization of knowledge and habits in real operations;
- 5) extremely complicated structural unification of personal sensual, intellectual and emotional qualities that are formed and exhibited consciously through appropriate and successful actions in the attainment of the activity objective in changing conditions” (Милерян, 1973, pp. 51-52).

One of the Bulgarian Psychology Dictionaries describes the skill notion “*as an opportunity for success in task performance, exercised as a result of repetition, experiments or tries, as a way of self-usage of knowledge and concepts, as a mental process and physical action to solve theoretical and practical tasks*” (Децев, 1999).

The content of the skill concept can be summarized as a physical ability or mental property of the individual to determine successfully, exactly and conscientiously performances of physical or mental activities in changing conditions in accordance with the received knowledge. Operationally skills are formed in exercising repeating actions resulted in learning. They are related to knowledge and habit applications in new situations.

SKILLS AS PART OF COMPETENCY

N. Ogata measures and compares social science competences of graduates in Japan and the Netherlands, describing them by the so called “iceberg model” (Ogata, 2007, pp. 55-56). He outlines two kinds of skills – soft skills and hard skills:

- 1) Personality and motives, lying at or below “sea level” and therefore hidden, are referred to as soft skills – in many cases innately determined and difficult to be developed.
- 2) Conversely, knowledge and skills, lying above “sea level” and therefore more visible, are called hard skills, which are possible to be acquired post natally, and are easy to be

developed. So, education may develop this “hard skills”, which educators and governments have framed in national and cross-national standards.

Source: Based on Spencer and Spencer (1993)

Fig. 1. Iceberg model of competencies (Ogata, 2007, p. 52)

Concerning the broad spread terms in the framework, the soft and the hard skills are not so correct, because skills, lying above “sea level” can be shaped and developed, thus allowing to label them as “soft skills”. More than fifteen years politics, researchers and educators in Europe, the United States and many other countries have realized projects, in which educational frameworks of relatively new term competencies have been used. But what is the relation between this term and the well-known skill notion?

The Department of Education in Washington has proposed a pyramid assessment model:

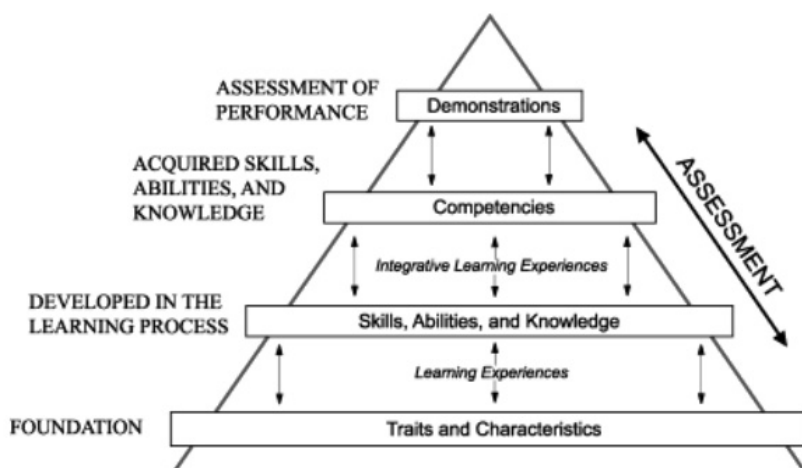

Fig. 2. Position of the skills in the hierarchy of acquiring and assessing individual’s performance (Jones, 2002, p. 7)

Every person has individual characteristics which are prerequisites for acquiring different skills and knowledge through learning activities. Various combinations of the acquired skills and knowledge determine correspondent competencies and their individual variety is crucial for an effective realization of tasks (Jones, 2002, p. 8).

The conclusion is that skills can be developed through learning processes resulting in different stages of the acquired competence.

HISTORICAL RETROSPECTION OF MATHEMATICAL EDUCATION STANDARDS

The basic mathematical skills are divided into ten areas by NCSM since the 70-ies of the past century. All of them are important for the development of pupil ability for effective reasoning in various situations: Problem Solving; Mathematics Applications to Everyday Situations; Alertness to Result Reasonableness; Estimation and Approximation; Appropriate Computational Skills; Geometry; Measurement; Reading, Interpreting, and Constructing Tables, Charts, and Graphs Using Mathematics to Predict; and Computer Literacy (NCSM, 1977, pp. 4 – 6).

In 1995 the National Centre for Education Statistics outlined, that “*student skills are required for a success in mathematics*”: Remember formulae and procedures; Think in sequential manner; Understand concepts; Think creatively; Understand math use in real world; and Support solutions (National Center for Education Statistics, 2000, p. 212).

The NCTM “process standards” are the first standards with longstanding importance in mathematics education in the USA and Canada. They include problem solving, reasoning and proof, communication, representation, and connections (National Council of Teachers of Mathematics).

Next are the strands specified in the National Research Council’s report “Adding It Up”:

- 1) conceptual understanding – comprehension of mathematical concepts, operations, and relations;
- 2) procedural fluency – skill in carrying out procedures flexibly, accurately, efficiently, and appropriately;
- 3) strategic competence – ability to formulate, represent, and solve mathematical problems;
- 4) adaptive reasoning – capacity for logical thought, reflection, explanation, and justification;
- 5) productive disposition – habitual inclination to see mathematics as sensible, useful, and worthwhile, coupled with a belief in diligence and one’s own efficacy (Kilpatrick, Swafford, & Findell, 2001, p. 116).

NECESSARY SKILLS FOR EVERYBODY NOWADAYS

During the last decade many initiatives were carried out to improve the economies of the states and to base them on knowledge. The main goal is to get more and more people being enough educated, competent, enterprising and innovative. Among the documents with remarkable importance are the Bologna decree for Life Long Learning, the European Qualification Framework 2006..., the National Qualification Frameworks, the Key Competence Network, the research initiatives of large dimensions like TIMS and PISA, etc. Quite precise but complicated at the same time is the “KSAVE1. Model of the Twenty-First Century Skill framework”, which is described in the second chapter of the book “Assessment and Teaching of the 21st Century Skills”. Researchers have compared twelve relevant frameworks drawn from a number of states and have organised the nowadays necessary skills. The detailed model includes:

1. Ways of Thinking (Creativity and innovation; Critical thinking, Problem solving, Decision making; Metacognition);
 2. Ways of Working (Communication; Collaboration);
 3. Tools for Working (Information literacy, ICT literacy);
 4. Living in the World (Citizenship; Life and career; Personal and social responsibility)
- (Binkley, et al., 2012, pp. 36-58).

The Problem solving skills demand the Cognitive Process Skills to be divided into the following categories (2012, p. 47):

5. Task Regulation Skills
 - 1.1. Organisation (problem analysis);
 - 1.2. Set goals;
 - 1.3. Resource management;
 - 1.4. Flexibility and ambiguity;
 - 1.5. Collections of information elements;
 - 1.6. Systematization;
6. Learning and Knowledge Building Skills

Избрано

- 1.1. Relationships (representations and formulations);
- 1.2. Rules: “If ... then”;
- 1.3. Hypothesis “what if...” (reflections and monitoring)).

No doubt, that the thinking skills need to be explicitly modelled, drawn out and reapplied in different contexts, one of them being a technology-rich environment (Hesse, 2015, p. vii).

The effective teaching of transferable thinking skills with ICT applications contains the following elements or some of them:

- 1) teaching ‘thinking’ vocabulary and giving explicit explanation of the thinking skills that learners should acquire;
- 2) observing expert task performance (modelling);
- 3) in-time performance feedback (formative assessment);
- 4) direct support in the task-learning early stages (scaffolding) and a gradual move towards self-regulation and autonomy (teacher fade-out);
- 5) the opportunity to articulate thinking strategies and discuss them with other learners (thinking together);
- 6) explicit demonstrations of how acquired thinking strategies in one subject area can be used to solve problems in another area (bridging) (Wegerif, 2002, p. 34).

The cross national research PISA measures these skills, but note, that in Bulgaria it has been carried out in few specialized mathematical schools only and this is one of the reasons for the Bulgarian low average score.

In 2015 some details of the KSAVE Model of the Twenty-First Century Skills are shown schematically in the book *Assessment and Teaching of 21st Century Skills. Methods and Approach*:

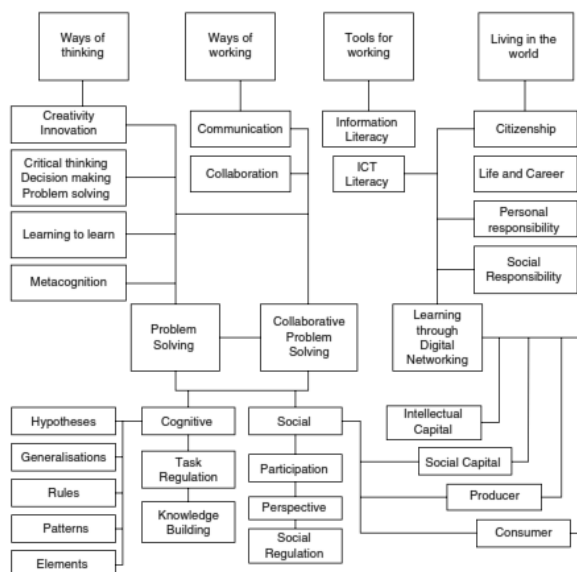

Fig. 3. The KSAVE Model of the Twenty-First Century Skills framework

Becoming more and more important the creative and innovation skills are comprehensively and operationally determined in (Pirto, 2011). The conclusion is that the mathematical education is closely related to the first group of skills, i.e. to the *Ways of Thinking*, but the others may and must be improved directly and indirectly in the learning process.

Пълния текст четете в сп. „Математика и информатика“, кн. 6, 2015 г.

В плен на европейската политика

*Откъс от „Белгийските провинции в плен
на европейската политика (1814 – 1815 г.)“*

Светла Глушкова

Великотърновски университет

„Св. св. Кирил и Методий“

След прогължителното господство на двете големи империи – Испания и Австрия, в белгийските провинции, в края на XVIII в. те се оказват с нов владетел. През 1795 г. армиите на революционен Париж налагат най-напред френските институции в католическа Белгия, а малко по-късно и в протестантска Холандия. Макар и най-кратко, френското управление в Белгия успява да ограничи местното самоуправление и да разпространи завоеванията на революцията от 1789 г. – единни закони и равенство на гражданите пред закона, да открие залива Шелда и да насърчи местната икономика. Независимо от тези нововъведения през 1814 г. привържениците на френския режим са малцина. Белгийците нямат носталгия и за Виена. Осъществили различна обществена еволюция след разделянето си през 1579 г., белгийци и холандци се надяват най-сетне да бъдат независими. След войните на Наполеон Европа ще ги подложи на още едно изпитание.

Мащабното сражение в околностите на немския град Лайпциг в дните 16 – 19 октомври 1813 г., известно като „битката на народите“, е първата голяма победа на гържавите от шестата коалиция срещу Първата империя на Наполеон. След битката цяла Германия се оказва загубена за френския император, застрашени са владенията на Париж по р. Рейн, Холандия и Белгия, а Швейцария се обявява за неутрална страна. В такъв

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Главен редактор
Проф. д-р Пламен Митев
E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор
Д-р Албена Миланова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 6/2015:

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Българската власт на територията между Долен Дунав и Южните Карпати (дн. Влашка низина) през първата половина на XIV в. / *Тервел Попов*

Животът и смъртта на неолитната къща / *Васил Николов*

БИОГРАФИЧНА КОЛЕКЦИЯ

Поп Груйо Тренчов и неговата поема за Априлската

Избрано

епопея от 1876 г. / *Христо Темелски*

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Белгийските провинции в плен на европейската политика (1814 – 1815 г.) / *Светла Глушкова*

Как по-точно да се възприема съвременният ислямски фундаментализъм / *Младен Манев*

ПОДХОДИ В ПРЕПОДАВАНЕТО

Междувоенна България в изображения. Диагностично проучване по история и цивилизация в VI клас / *Мария Николова*

ЮБИЛЕЙ

Доцент д-р Стоян Танев на 80 години / *Васил Параскевов*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Панагюрци в Цариград през Възраждането / *Христо Темелски*

145 години БАН – предизвикателства и перспективи / *Илия Тодев*

ГОДИШНО СЪДЪРЖАНИЕ

съдбоносен момент маршалите и висшите френски офицери остават разколебани, уморени и готови за измяна по отношение на императора, за когото вече не се вижда спасителна алтернатива. В Неапол кралят маршал Мюра и съпругата му Каролин – сестра на Бонапарт, се съюзават с австрийците и с прокламация се обявяват срещу френския император. Наполеон остава без съюзници, без обществена подкрепа и без добре въоръжена армия. Той би могъл да противопостави на организираната срещу него коалиция само неподготвени младежи новобранци, свикани пог бойните знамена с принуда.

Разочарованието на присъединените към Франция европейски нации приема след Лайпциг характера на откритата съпротива. Континенталната блокада, принудителните набори и военните авантюри на императора активизират националистите в Германия, Белгия, Холандия и Италия. Френското управление в Холандия е поставено на изпитание още през пролетта на 1813 г. и в късната есен е окончателно отстранено. Местните патриоти, инициатори на революцията от 1795 г. и Батавската република, се съюзават с бившите си противници оранжистите около намерението да провъзгласят независимост. Техните оранжеви знамена са открито развети пред обществените сгради в холандските градове, носят оранжеви кокарди на династията Орански-Насау и формират въоръжени отряди. На 21 ноември 1813 г. генерал Тейл фон Сероскеркен – холандец на руска служба, информира Александър I за положението в страната и обявява: „Френската партия в Холандия не съществува повече... Ненавистта към френското правителство обединява всички класи“.

В средата на ноември 1813 г. в Холандия е създадено спешно Временно правителство, което изпраща по куриери покана към живеещия в Англия син на последния щатхалтер (управител) Вилхелм V (1748 – 1806) да се върне в страната. Той пристига с малка армия холандски емигранти и на 2 декември влиза тържествено в Амстердам, където е провъзгласен за суверенен владетел с името Вилхелм I. Неговото завръщане е в значителна степен улеснено от успешното нахлуване на руски и пруски войски, които получават подкрепа от местни отряди в сраженията с французите. Всъщност Вилхелм получава трона си от руските генерали и благодари на Александър I за възстановяването на страната в „редовете на независимите държави в Европа“.

Освобождаването на белгийската територия от френските войски не се осъществява така експедитивно, макар че и в южните Нидерландии се създават въоръжени отряди от местни патриоти, които рушат френските митници и очакват със симпатия съюзните армии. След Лайпциг в Белгия нараства популярността на Русия и в страната гори се появяват надписи „Да живеят казаците“. Два фактора обясняват задържането на френските гарнизони за по-дълъг период от време в Белгия – стратегическата роля на Антверпен и самоволното поведение

на командващия северната армия на съюзниците Карл Юхан. Като пръв консул Бонапарт предприема мащабен проект за модернизирание на пристанището в Антверпен като подходящо „място за смъртоносна атака срещу врага“. През декември 1813 г. той възлага на Лазар Карно и маршал Макдоналд неговата отбрана.

Карно е доказан военен специалист, който предлага услугите си на императора и той го назначава през януари 1814 г. за губернатор на Антверпен. На Макдоналд е поверено командването на левия фланг на френската защита срещу съюзните армии. Антверпен остава до края на април 1814 г. френско владение заедно с няколко по-малки крепости на белгийска територия. При пътуването към остров Елба абдикираният от трона Наполеон споделя с придружаващите го генерали от съюзните армии: „Аз не можех да отстъпя Антверпен и заради него загубих короната си“. Дори и да има известна хипербола в думите на победения император, без съмнение, той е бил готов да воюва за този град и пристанището му – обект на продължително англо-френско икономическо съперничество. Франция воюва столетия с амбициозната цел да не допусне Англия да се установи трайно на макар и малка територия на континента.

Вторият фактор, който има значение за по-късното освобождение на Белгия от френските войски, е егзистичното поведение на шведския наследник на престола Карл Юхан – бившия маршал Бернагот. След победата при Лайпциг той сам се предлага на съюзниците за командващ на северната армия и Александър I му внушава да ориентира настъплението на поверените му армии в направлението Кьолн – Дюселдорф – Антверпен, да раздели Холандия от Франция и след това да освободи Фландрия. Със самоволните си изяви и непостоянството си при осъществяването на главната цел на шестата коалиция Карл Юхан създава много грижи на съюзниците. Той е французин, който не обича и непрекъснато злепоставя Наполеон, защото се надява, че би могъл да заеме френския престол след отстраняването на императора корсиканец. За да не го упрекнат, че заради него се пролива френска кръв, той не близа на френска територия.

Съюзните армии влизат в Белгия в началото на февруари 1814 г. и командващият съюзническата армия в Брабант херцог Саксен-Ваймарски се обръща с призив към белгийците да вземат участие във „великото дело“. Документът е на двата езика – френски и нидерландски, и в него на местното население се обещава оръжие, за да се освободят „със собствени усилия по примера на предшествениците им“. „Ето вашата цел – обявява той, – да се възроди цветущата някога ваша страна... Не се съмнявайте в бъдещата си независимост, но я заслужете“. Обещанието за независимост на Белгия е много щедро от страна на херцога, но страната не е напълно освободена, а и съюзниците нямат еднина позиция за бъдещия политически режим във Франция, за съдбата на Наполеон и на освободените територии.

До началото на март 1814 г. четирите държави от коалицията срещу Наполеон – Австрия, Англия, Прусия и Русия, са подписали само двустранни договори и разногласията между тях за устройването на Европа след войната засилват опасенията в Лондон, че в бъдеще биха могли да останат без съюзници. В договорите, подписани в Теплиц, е записана мъглявата формулировка, че в бъдеще спокойствието на Европа ще бъде гарантирано с „възстановяване на точното равновесие между държавите“. На 18 септември 1813 г. външният министър на Англия Каслри предлага текст за общ договор, в който доминира намерението да не се допусне излизане от войната и сепаративен мир без общо съгласие на 4-те държави. В секретните клаузи са предвидени териториални промени на континента и конкретно отделянето на Холандия от Франция, без да се споменава статутът на Белгия.

Руската дипломация също взема отношение по въпроса за бъдещите граници с конкретни предложения. Съветникът на императора Неселроде, който фактически изпълнява функциите на външен министър, мотивира необходимостта да се отнемат от Първата империя „достатъчно обширни територии, за да се обезпечи независимостта на другите държави“. Що се отнася до Холандия, мнението, изказано от Неселроде е добре мотивирано: „Общопризнато е, че увеличението на

територията в полза на тази страна е необходимо за нейното запазване. То би могло да се постигне само за сметка на Нидерландите (Белгия). Нищо не би могло да обезпечи по-надеждна отбрана на Холандия от предоставянето ѝ на важните опорни пунктове – Антверпен, Маастрихт, Юлих“.

Увлечени от идеята да създадат сигурна бариера срещу евентуално ново френско нашествие на север, съюзниците замислят да създадат федерации. При преговорите в началото на 1814 г. те поставят на Наполеон като най-важно условие за мир връщането на Франция в границите ѝ от 1792 г. и сякаш забравят, че в средата на септември 1813 г. са му предлагали Белгия, Савоя и източна граница по р. Рейн. Оправданието за тази ескалация на отстъпките, които Франция трябва да направи, е най-точно формулирано от Александър I – „целите ни се променят в зависимост от военните успехи“. Оказва се, че въпреки обещанието за независимост на Белгия владетелите на нито една от четирите държави нямат намерение да го осъществят. Белгийците са им необходими като участници в коалицията срещу Наполеон първоначално, а след това те ще бъдат принудени да бранят равновесието на държавите в Европа. Висока цена, с която нацията няма да се съгласи, и то основателно.

Английската дипломация открито и настоятелно проявява стремеж за териториално разширение и военно укрепване на Холандия, като разчита да получи някои нейни колонии като компенсация. На съвещанията на четирите съюзника, проведени на 12 – 15 февруари 1814 в Троя (Troyes), Каслри представя проект за конвенция, която определя границите на холандското кралство заедно с отстъпените му територии. В документа се постановява: „1. Белгийските провинции до река Маас, разположени между старата граница на Франция и тази река, както и територията... до Кьолн на Рейн, се отстъпва на принц Орански като владетел на Съединените провинции и за вечни времена се присъединява към Холандия като нейна неотменима част“. При дискусията Каслри подчертава, че за Англия е от съществено значение бъдещата граница на Холандия с Франция да се определи по р. Маас като естествена бариера срещу френска агресия.

Заради статута на Холандия руската дипломация приема този документ с оправдан интерес. Александър I подкрепя и военните, и политическите аргументи на Каслри за организиране на солцна отбранителна система срещу Франция чрез териториалното разширение на Холандия, но поставя само едно условие за своето съгласие – Хага да поеме руския дълг от 90 млн. флорина към холандските банкери. Съображенията на руския владетел се свеждат до констатацията, че неговата страна е понесла във войната срещу Наполеон огромни жертви, в това число и финансови, за да освободи Европа от властта на френския император. В този смисъл, Холандия е длъжник на Русия, което предполага „справедлива взаимност“. Второто основание за поставеното от Александър условие е готовността му да се увеличи холандската територия за сметка на съседните белгийски провинции.

На 1 март 1814 г. владетелите и техните външни министри се събират в Шомон (Франция), където отново обсъждат проекта на Каслри. Неговата основна цел е да бъде лишена Франция от завоеванията на Наполеон и на северната ѝ граница да бъде създадена бариера от верни на съюзниците държави. Каслри заимства тази идея от проекта на Пит-младши от 1805 г., залегнал в англо-руския съюз тогава. Холандските граници са един от основните въпроси, които създават разногласия заради нежеланието на Прусия да отстъпи по-голямата част от левия бряг на Рейн на Холандия. По настояване на Каслри преговарящите в Шомон се ориентират към по-обща формулировка и през нощта на 9 март 1814 г. четирите държави за пръв път подписват общ договор. Този документ е създаден в два раздела – официален, в който са определени границите на Франция, и секретен, като всяка държава подписва идентичен текст с останалите три. По общо съгласие го обявяват с дата 1 март 1814 г.

В официалните документи за преговорите в Шомон Белгия не е спомената, но за подписалите външни министри е пределно ясно с коя територия засилват Холан-

гия и бъдещата военна бариера. Повлияни от Англия и нейните обещания за парични субсидии, съюзниците остават единодушни, че северната граница на Франция се нуждае от подсилена съседна федерация, която да им е прегана. Очевидно Австрия няма претенции да съхрани под свое управление белгийците, които ѝ създават много грижи с желанието си да запазят самобитността на своите институции. Руската дипломация се съгласява да подпише включването на статия за разширяването на територията на Холандия в секретния раздел на договора в Шомон, без обаче да се уточняват нейните граници.

На преговорите в Шомон са допуснати и белгийски представители. Те са излъчени от група местни първенци, които херцог Ваймарски е събрал в Брюксел. Те избират за губернатор херцог Бофор-Спонтен и възлагат на трима пратеници да представят желанията на нацията на австрийския император Франц. В Шомон той не проявява особен интерес към тях и с дюза съчувствие ги уговаря: „Трябва да се примириш. Вие ще имате гаранции за вашата религия и търговия“. За решението на 4-те държави ги информира Каслри, и то пределно откровено. „За да сте свободни, трябва да сте силни – подчертава английският министър. – За да бъдете силни, вие трябва да се включите в една федерация. – И след кратко мълчание уточнява: – Тази федерация е обединението ви с Холандия“. За белгийците надеждата за национална независимост угасва още с прогласяването си в началото на 1814 г., когато френските войски напускат Белгия.

Абдикацията на Наполеон, сключването на примирие и реставрацията на Бурбоните улесняват подписването на мирния договор с Франция. Но при преговорите в Париж разногласията между победителите приемат все по-драматичен характер. Англия и Прусия настояват за отслабването на Франция с оглед да я отстранят при обсъждането на устройването на континента след войната. Александър I обаче налага много толерантни условия на победената страна – без военна контрибуция, без окупация и запазване на заграбените произведения на изкуството във френските музеи и галерии. По настоятелна препоръка на Каслри в договора от 30 май 1814 г. фигурира и решението за обособяване на независимо протестантско кралство Нидерландия на запад от р. Рейн чрез присъединяване към Хага на белгийските провинции.

В първата клауза на секретния раздел е посочено: „...Холандия – свободна и независима държава под върховната власт на принц Орански с увеличение на територията и уреждане на съответните граници“. В третата клауза от секретния раздел на договора от 30 май се отбелязва, че разширяването на територията на Холандия е за „вечни времена“ с цел „установяване на справедливо равновесие в Европа“. В текста се уточнява, че Холандия трябва да има такива размери, които „биха ѝ дали възможност да поддържа своята независимост със собствени средства“. По такъв начин договорът предвижда обединяването на Белгия и Холандия в една държава, без да споменава белгийските провинции. След като главната цел на шестата коалиция е постигната и Наполеон е изпратен на остров Елба, нито един от европейските лидери не замисля създаването на независима Белгия. Нейните жители не вземат активно участие във войната срещу французите, остават сравнително пасивни и изчакват решението на победителите за своята съдба с известно примирение. В южните Нидерландии не се откроява ярък символ, който да обедини нацията и да активизира усилията за национално единство. Подобно поведение улеснява английската дипломация, която превръща Белгия в своеобразен тампон между Холандия и Франция. От началото на 1814 г. Англия монополизира решаването на проблема Холандия – Белгия в свой интерес и успешно ще отстоява позицията си и на конгреса във Виена. В Лондон наричат по навик Белгия и немските земи на запад от р. Рейн – Фландрия. Френският външен министър Талежан ловко се възползва от липсата на единство между победителите, за да успее да ги убеди, че макар и победена страна, Франция заслужава да вземе участие в дейността на бъдещия конгрес във Виена и не трябва да бъде унижавана. Той успява да обезпечи връщането на част от френските колонии в Индийския океан, заграбени от Англия,

Избрано

и да се гарантира свобода на навигацията по големите европейски реки. Според Талеѝран тези придобивки компенсират загубата на Белгия, която той се опитва безрезултатно да запази за Франция. Той обявява: „Знаете ли къде е моята Белгия? Тя е в свободата на корабоплаването по реките“. Вътрешно удовлетворен от подписания договор с владетелите и техните министри от коалицията на 30 май 1814 г. в Париж, той споделя пред приближените си: „Аз не се опасявам от съда на потомците“. По това време възрастният английски крал Джордж III, който е на трона от 1760 г., е с психическо разстройство и с решение на парламента най-големият му син ръководи изпълнителната власт с титлата принц-регент. Руският император приема поканата му да посети Лондон, за да отбележат победата на коалицията и да обсъдят съвместно някои спорни проблеми. След като са прекарали заедно осем месеца по бойните полета с армиите си, а след това още два месеца в Париж, тримата владетели се разделят – Александър I и Фридрих-Вилхелм III се отправят към Лондон, а Франц I се връща във Виена с намерение да организира подготовката за конгреса. Той натоварва Метерних да го представлява в английската столица. Съюзниците решават там да конкретизират всички условия за присъединяването на Белгия към Холандия. На съвещанията в Лондон английските министри предлагат за обсъждане Мемоар, в който са обосновани съображенията на 4-те държави относно разширяването на Холандия с белгийски земи, благоприятното мнение по този въпрос на белгийския генерал-губернатор и на белгийски аристократи. Този Мемоар е подготвен от английския посланик в Хага Кланкарт и е одобрен от принц Вилхелм Орански. В него са формулирани осем условия за бъдещото обединение на Холандия и Белгия и се предвижда равно представителство на белгийските и на холандските провинции в бъдещата законодателна Асамблея, свобода на вероизповеданието за всички поданици, еднакви права за жителите на двете страни в търговията и мореплаването, създаване на единна хазна, част от средствата на която ще бъдат използвани за възстановяване и поддържане на граничните крепости с Франция.

Пълния текст четете в сп. „История“, кн. 6, 2015 г.